

СТАРІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Зміни в соціально-демографічній структурі суспільства, викликані скороченням народжуваності та збільшенням середньої тривалості життя, актуалізували проблеми, пов'язані зі зростаючою кількістю осіб похилого віку. Стаття присвячена теоретичному аналізу соціально-психологічних аспектів старіння. Розглянуто основні підходи до вивчення старості та старіння; вікові зміни стану здоров'я та особистісних рис людей похилого віку, проблеми соціальної ізоляції та самотності; питання продуктивності праці; ейджизм; проблему та чинники виходу на пенсію; питання активного старіння та передпенсійної підготовки. Визначено, що підготовка до виходу на пенсію є запорукою активного старіння.

Ключові слова: *похилий вік, старість, активне старіння, соціальна ізоляція, вихід на пенсію, продуктивність, стереотипи віку, передпенсійна підготовка.*

Постановка наукової проблеми. Світова тенденція до зменшення народжуваності в поєднанні з досягнутими успіхами щодо збільшення тривалості життя і, відповідно, зростанням частки людей похилого віку є детермінантами прискореного старіння населення.

Через поглиблення демографічного старіння населення протягом найближчих 50 років у країнах Європи відбудеться зміна структури населення – збільшиться частка старих людей. До 2030 р. майже кожен третій європейець буде старшим за 60 років. Відтак, Європа перебуває на шляху до серйозної проблеми, що стосується заміни робочої сили і соціальної стійкості.

За даними Євростату, у 2011 р. спостерігалась майже стовідсоткова заміна робочої сили, однак потім цей показник почав знижуватись. Згідно з прогнозами, приблизно до 2020 р. буде досягнуто рівня 80%-ї заміни, що триватиме до 2050 р., а далі знову почнеться невелике збільшення [14]. За даними державної служби статистики України, у 2014 р. населення віком від 60 років і старших становило 21,56% від усього населення України і 26,19% від населення України віком від 18 років [4].

Старіння населення призводить до старіння робочої сили, тобто збільшення частки працівників, старших за 45 років, а отже, до зростання кількості населення передпенсійного та пенсійного віку. Така ситуація зумовлює соціально-економічні, соціально-психологічні,

медико-соціальні та етичні проблеми. Важливе місце також посідає проблема психологічної допомоги населенню цієї вікової категорії.

Вищесказане зумовлює необхідність дослідження особистісних проблем людей похилого віку з метою розробки методів і способів надання їм психологічної допомоги та здійснення психологічного супроводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей розвитку особистості на пізніх етапах онтогенезу здійснюється у межах теорії гетерохронності (М.Д. Александрова, Б.Г. Ананьев, І.В. Давидовський, Є.Ф. Рибалко та ін.), концепції «акме» (О.О. Бодальов, А.О. Деркач, Н.В. Кузьміна та ін.) і теорії життєвого шляху та суб'єктності людини (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, С.Л. Рубінштейн та ін.), які ознаменували появу нових наукових поглядів щодо можливостей розвитку у пізній період життя та збереження особистості людини похилого віку. Подальші розробки у сфері дослідження старості та старіння представлені у працях таких психологів, як Г.С. Абрамова, О.Ю. Балашова, Є.І. Головаха, М.Е. Єлютіна, М.В. Єрмолаєва, Г.С. Костюк, Н.К. Корсакова, І.П. Манюха, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та ін. Але, незважаючи на появу великої кількості праць, цілісної концепції особистості похилої людини до цього часу не існує.

В останні десятиліття в науковій літературі все частіше зустрічаються твердження про старість як про вік розвитку (М.Д. Александрова, Л.І. Анциферова, М.В. Єрмолаєва, Є.І. Ісаєв, Т.В. Карсєвська, О.В. Краснова, А.Г. Лідерс, В.І. Слободчиков та ін.). Дослідники відзначають, що процес старіння не є поступовим згасанням функцій людського організму, а складається з поєднання періодів надбань та спаду. Водночас залишається недослідженим питання про те, що дає змогу особистості похилої людини розвиватись та які умови цьому сприяють.

Дослідження кризи передпенсійного віку дає змогу визначати не лише негативні зрушення у людей, які старіють, але й позитивні зміни особистості, що сприяють кращій адаптації до нових умов та збільшенню тривалості активного життя. Вивченням питання успішного старіння займались А. Бовлінг, Р.Л. Кахн, Л. Оуакніне, Й.В. Рове, М. Стонес, О.Ю. Стрижицька, Р.Й. Хавигхурст, П. Цсанк, М.Ф. Шахматов та ін.

Мета статті – провести теоретичний аналіз підходів до визначення старіння як соціально-психологічного явища.

Викладосновного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Вихід на пенсію та проблеми населення, що старіє, привертають дедалі більше уваги дослідників, політиків і суспільства загалом. Більш очевидними є біологічні та фізичні зміни, але процес старіння не можна розглядати без вивчення його

психосоціологічних аспектів [17], насамперед соціального середовища особистості.

Старість – це завершальний період життя, який часто описують як ряд динамічних змін, у яких темпи деструктивних процесів переважають над темпами конструктивних. На біологічному рівні зростає вразливість організму і ймовірність смерті; на соціальному рівні відбувається зміна соціального статусу (зазвичай зниження) і поведінкових патернів літньої людини; на психологічному – усвідомлення змін, що відбуваються, і пристосування до них.

Існує велика кількість підходів до вивчення старості. Більшість біологічних теорій розглядає старіння як базову біологічну властивість усіх живих організмів (наприклад, теорії програмованого і не програмованого старіння, теорії «клітинних відходів», старіння імунної системи, цитологічна теорія). У рамках біологічного підходу розглядають теорію основоположника вітчизняної геронтології О.О. Богомольця, який стверджував, що основним чинником старіння є порушення гармонії фізіологічних процесів, а також теорію старіння як інтоксикації І.І. Мечникова. Геронтолог В.В. Фролькіс визначає старість як період скорочення адаптивних можливостей організму. Поняття «анти старіння», або вітаукт (від лат. *vita* – життя, *aucto* – продовжувати) є важливим аспектом запропонованої ним адаптаційно-регуляторної теорії старіння [5, с. 309]. Ми не будемо детально зупинятись на кожній теорії, відзначимо лише, що клітинна теорія старіння встановлює верхню межу людського життя – 115–120 років. А це означає, що людина може мати ще максимум 50 років життя після виходу на пенсію.

Однією з перших соціальних теорій старіння була теорія «роз'єднання», у якій старіння описано як неодмінний процес послідовного руйнування соціальних зв'язків, що включає зміни мотивації, концентрацію власного внутрішнього світу та зниження рівня комунікацій. На противагу їй була висунута «теорія активності», головним аспектом якої є прямиий зв'язок між рівнем активності особистості та задоволеністю життям. Згідно з цією теорією, літні люди мають залучатися до суспільного життя, що суттєво підвищить позитивні прояви емоційної сфери.

До когнітивних теорій старіння належать теорія інгібіції (стримування), яка стверджує, що старі люди стають менш вмілими у зв'язку з ускладненням сприйняття зовнішньої інформації, тому вони концентруються на виконанні простіших завдань. Згідно з теорією «невикористання», інтелектуальні здібності в похилому віці погіршуються внаслідок недостатнього їх використання в процесі діяльності. Інший варіант когнітивної теорії пов'язаний з персональними аспектами старіння, тобто мова про основні способи інтерпретації власних вікових змін людьми похилого віку.

Теоріям, які акцентують одну зі сторін старіння, протиставляються комплексні теорії. Старіння багатогранне, воно поєднує в собі декілька взаємопов'язаних біологічних, соціальних і психологічних процесів [5, с. 311].

Перехід до періоду старості пов'язаний з пошуком нового розуміння життя після виходу на пенсію, страхом соціальної ізоляції та суттєвими втратами, питаннями охорони здоров'я, фінансовою ненадійністю та ін. Дослідження активного старіння, яке проводив Р. Фернандес-Бальестерес та ін. [10] у семи латиноамериканських країнах та трьох країнах Європи, виявило, що, незалежно від континенту, країни та віку, найбільш поширеними складовими активного старіння є: здоров'я, суспільні відносини та задоволеність життям.

Зниження фізичних та розумових здібностей погіршує перехід до складного статусу людини похилого віку. Тільки 15% старшого населення не страждає від хвороб [15, с. 20]. Детермінанти здоров'я на цьому віковому етапі досить складні. Вік – лише одна з декількох медичних детермінант. Стать та рівень освіти, рід занять, соціальний статус можуть мати значно більший вплив на здоров'я людини, ніж вік. Додаткові фактори також включають: спосіб життя, сімейний стан, доступні послуги, соціальне, фінансове та культурне середовище, а також сприйняття процесу старіння [16].

З погляду епідеміології, населення, що старіє, має найбільшу питому вагу серед людей з хронічними захворюваннями та хворобами. Найбільш поширеними є хвороби серцево-судинної системи. Діабет є однією з десяти головних причин захворюваності у людей віком 65 і старших [15, с. 21]. Вищесказане дає нам можливість розглядати людей похилого віку як найбільш вразливу соціальну групу.

Проведені дослідження рис особистості засвідчили, що лише дві риси з «великої п'ятірки», що включає в себе екстраверсію, доброзичливість, добросовісність, нейротизм та відкритість досвіду [13], можуть значно змінюватись. Зокрема, доброзичливість мала тенденцію збільшуватися з віком до 50 років, а екстраверсія – зменшуватись у віці 60–70 років [15, с. 22]. Інші дослідження (зокрема, шестирічне лонгітюдне дослідження людей у віці 55–85 років) доводять збільшення показників доброзичливості й добросовісності та зниження екстраверсії. Негативні емоції більш виражені перед віком 50 років, ніж після. Частота позитивних емоцій має здатність до збільшення від середини життя до старості [11, с. 592].

Соціальна ізоляція, пов'язана зі зміною звичного розпорядку життя, виходом на пенсію, обмеженням рухливості, погіршенням фізичного стану та негативними соціальними стереотипами, обмежує соціальну взаємодію. Люди похилого віку, які відчують соціальну ізоляцію з будь-якої причини (вдівство, значущі втрати), мають більший ризик смертності.

Проблема самотності в похилому віці дуже актуальна та значуща, оскільки традиційно цей період життя сприймається як вік смутку, втрат, туги. У цей час реальність старіння зумовлює багато причин самотності. Дорослі діти віддаляються від батьків. Помирають старі друзі, і хоча людина може замінити їх новими знайомими, думка про продовження свого існування не служить втіхою [6].

З метою кращого пристосування до середовища людина повинна мати зрілі, стійкі соціальні контакти. Дефіцит різних типів міжособистісних стосунків може призвести до емоційної або соціальної самотності. Ступінь переживання самотності у похилому віці пов'язаний з рівнем самоактуалізації особистості [1].

Згідно з Дж. Де Йонг Гервелд [9], самотність може сприйматися як багатомірне явище, яке включає три компоненти: компонент втрати, що стосується втрати близького оточення; часова перспектива, що порушує питання міри, до якої може змінюватися стан самотньої людини; спектр емоційних аспектів самотності, таких як смуток, провина, туга та відчай.

Соціальна ситуація розвитку в період старості пов'язана з відходом від активної участі у виробничому житті суспільства, тобто з пенсією. І саме вихід на пенсію деякі теорії старіння визнають початком цього віку. Це підтверджує теорія «роз'єднання» (Дж. Розен, Б Ньюгартен), пояснюючи багато особистісних і когнітивних змін у людей похилого віку віддаленням від суспільства. Найважливішим фактором роз'єднання, на думку В. Генрі, є незайнятість похилих людей, що ускладнюється зменшенням її життєвої активності та енергії. Також у людини похилого віку змінюється мотивація трудової діяльності: вона прагне працювати в післяпенсійні роки не для того, щоб утримувати себе, а тому, що праця для неї набуває емоційного забарвлення. Людина похилого віку аналізує свою роботу тільки відносно самої себе, а не суспільної діяльності, тобто як здатність виконувати роботу, як самооцінку [3, с. 130].

Працівники, які займали високі посади, такі як управлінці, та спеціалісти, характеристикою праці яких були соціальна взаємодія та низьке фізичне навантаження, найімовірніше будуть працювати і після досягнення офіційного пенсійного віку. Е. Гоффмен вважає, що вихід на пенсію також пов'язаний із сімейними ролями. Велика кількість утриманців (діти, дружина та батьки) спонукали чоловіків середнього віку працювати далі [15, с. 25].

Кожна людина, яка виходить на пенсію, по-різному переживає цю подію. У своїх дослідження науковці доходять висновків, що вихід на пенсію може сприйматися від «чудової старості», яка дає змогу здійснити всі бажання, до «катастрофічної пенсії», що позбавляє життєвого сенсу. Залежно від того, яке ставлення формується в людини у процесі усвідомлення цього факту, відбуваються відповідні зміни в її мотиваційно-потребнісній сфері [3, с. 133].

Опитування М. Лінч, у якому взяло участь більше ніж 5000 американців у віці від 25 до 70 років, засвідчує, що респонденти, які хотіли працювати після досягнення пенсійного віку, назвали такі дві найважливіші причини свого вибору: збереження розумової та фізичної активності. Гроші були третім фактором, переваги медичного страхування посідали п'яте місце після збереження соціальних зв'язків [11].

Пенсійне планування, прийнятність пенсії та її очікування впливають на рішення щодо відходу від професійної діяльності. Одне з найбільших досліджень виходу на пенсію людей похилого віку було проведено в США Американською асоціацією пенсіонерів. Його результати засвідчують, що більшість бекібумерів впевнені у своїй можливості зберегти роботу в майбутньому, але стурбовані віковою дискримінацією.

Продуктивність праці мало зменшується з віком, натомість працівники старшого віку зазвичай є більш послідовними та якісніше виконують роботу, ніж молоді спеціалісти. Вони мають більше знань, навичок, досвіду та більш мотивовані й відповідальніші і хоча й можуть бути повільнішими, порівняно з молоддю, у використанні матеріалів та часу відзначаються більшою ретельністю [15].

Продуктивність у віковому контексті має тенденцію швидко підвищуватися до піку, а потім повільно знижуватись. Такі сфери, як поезія, математика, фізика, мають більш ранні піки, а саме у віці 25–30 років. Інші сфери, такі як письменництво, історія, філософія, медицина, мають піки у віковому періоді від 45 до 60 років [18].

Упереджене ставлення до людей похилого віку створюють соціальні інститути, особливо ЗМІ, культивуючи негативні стереотипи старіння та віку. Західні культури орієнтовані на молодь. Пряма дискримінація починається тоді, коли працівники старшого віку стають менш конкурентними на ринку праці. Дискримінація виявляється в просуванні кар'єрними сходами; відносно розвитку компетентності через навчання новим технологіям: їм пропонують менше можливостей для навчання, і вони, у свою чергу, також менше цікавляться цим, на відміну від молодих працівників. У сучасному суспільстві набув поширення ейджизм як дискримінація за віковою ознакою. Люди похилого віку дійсно можуть відігравати головну роль у соціально-економічному розвитку, однак дискримінація цієї вікової групи не максимізує потенціал таких людей як на платній, так і на добровільній основі, та відмовляє їм у можливості відігравати значну роль у культурному житті [8].

Старість може стати благополучним і навіть щасливим періодом життя, але для цього до неї потрібно відповідним чином підготуватися. Багато сучасних дослідників вважають, що десятиліття перед виходом на пенсію є найбільш сприятливим часом для адаптації до старості. Саме в цей період треба спонукати

і підтримувати самовиховні тенденції у людей, яким виповнилось 50 років, зацікавлюючи їх підготовкою до нових життєвих ситуацій. На думку Д.Ф. Чеботарьова, у профілактиці старіння великого значення набуває спеціальна підготовка до переходу на віковий пенсійний рубіж, до зміни або припинення трудової, професійної діяльності. Психологічна, фізична і трудова підготовка до переходу на пенсію та до старості має, на думку вченого, проводитися не менше, ніж за два-три роки до припинення трудової діяльності [7, с. 173].

Передпенсійна підготовка може допомогти більш швидкому досягненню активного старіння. Активне старіння, за визначенням ВОЗ, є процесом оптимізації можливостей для зміцнення здоров'я, соціальної участі та безпеки, для того, щоб поліпшити якість життя літніх людей. Таке старіння розуміється як позитивна і адаптивна відповідь на трансформацію особистого статусу літньої людини.

Нагадаємо, що більшість експертів виділяють три основні напрями реалізації політики активного старіння: 1) зайнятість у літньому віці (повна або часткова); 2) участь літніх людей у житті суспільства (частіше через волонтерство); 3) незалежність (автономія) літніх людей [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з огляду на вищесказане, можемо наголосити на тому, що питання готовності людей похилого віку до виходу на пенсію та їх адаптації після цього слід розглядати як важливу соціально-психологічну проблему, вирішення якої дасть змогу запобігати дезадаптивним станам, відчуттю безпорадності, відхиленням у здоров'ї літніх людей.

Відхід від виробничої діяльності у зв'язку з виходом на пенсію, соціальна ізольованість, самотність, ейджизм як вікова дискримінація є важливими соціально-психологічними аспектами старіння.

Відтак, погоджуємось із М.Е. Єлютіною, що «вихід вбачається в розробці та реалізації превентивних геронтологічних програм, які включають науково обґрунтовані погляди щодо особливостей цього періоду онтогенетичного розвитку, способів перманентної трансформації життєвих стратегій, адекватних умовам, що змінюються. Освітні геронтологічні програми мають орієнтувати людину на нові можливості, перспективи духовного розвитку, формування чіткого уявлення про архітекτονіку свого життєвого простору» [2, с. 94].

Мінімізувати втрату престижу після виходу на пенсію можуть нові захоплення та інтереси, волонтерська праця, яка допоможе заповнити вільний час, або часткова зайнятість, що забезпечить додатковий дохід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анциферова Л.И. Новые стадии поздней жизни: время теплой осени или суровой зимы? / Л.И. Анциферова // Психология старости и старения : хрестоматия для студентов психологических факультетов высших учебных заведений / [сост. О.В. Краснова, А.Г. Лидерс]. – М. : Академия, 2003. – С. 119–127.
2. Елютина М.Э. Социальная геронтология в структуре профессиональной подготовки социальных работников / М.Э. Елютина // Российский журнал социальной работы. – 1996. – №2/4. – С. 86–95.
3. Ермолаева М.В. Психология зрелого и позднего возрастов в вопросах и ответах : учебное пособие / М.В. Ермолаева. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 280 с.
4. Розподіл постійного населення за окремими віковими групами [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – назва з екрану.
5. Шаповаленко И.В. Возрастная психология / И.В. Шаповаленко. – М. : Гардарики, 2005. – 349 с.
6. Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное / Н.Ф. Шахматов. – М. : Медицина, 2005. – 158 с.
7. Яцерицкая Р.С. Социальная геронтология / Р.С. Яцемирская. – М. : Союз, 1998. – 275 с.
8. Butler R.N. Combating ageism: guest editorial / R.N. Butler // *International Psychogeriatrics*. – 2009. – Vol. 21. – P. 211–221.
9. de Jong-Gierveld J. Developing and testing a model of loneliness / J. de Jong-Gierveld // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1987. – Vol. 53. – P. 119–128.
10. Fernández-Ballesteros R. Quality of Life in old life. Some problematic issues / R. Fernández-Ballesteros // *Applied Research in Quality of Life*. – 2011. – Vol. 6. – №1. – P. 21–40.
11. Jacoby R. *Oxford Textbook of Old Age Psychiatry* / R. Jacoby – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 860 p.
12. Lynch M. Retirement Survey [Electronic resource] / M. Lynch ; Retirement jobs online. – Mode of access: <http://www.retirement-jobs-online.com/retirement-survey.html> – Title from the screen.
13. Paradigm shift to the integrative Big Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues // *Handbook of personality: Theory and research* / O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). – N.Y.: Guilford Press, 2008. – P. 114–158.
14. Population structure and ageing [Electronic resource] / Eurostat statistics explained. – Mode of access: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing. – Title from the screen.
15. Pre-retirement counselling a shortcut to active ageing : the final report from a partnership under the EU LLP grundtvig programme / Education and Culture DG, 2012. – 126 p.

16. Ritsatakis A. Demystifying the myths of ageing / A. Ritsatakis. – WHO Regional Office for Europe : Copenhagen, Denmark, 2008. – 48 p.
17. Rowe J.W. Human aging: usual and successful / J.W. Rowe, R.L. Kahn // *Science*. – 1987. – Vol. 237. – №4811. – P. 143–149.
18. Simonton D.K. Age and Outstanding Achievement: What Do We Know After a Century of Research? / D.K. Simonton // *American Psychological Association*. – 1988. – Vol. 104. – №2. – P. 251–267.
19. World Health Organization. Active ageing: a policy framework / WHO – Geneva, April 2002 – 59 p. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/. – Title from the screen.

REFERENCES

1. Anciferova, L. I. (2003) Novye stadii pozdnej zhizni: vremya teploj oseni ili surovoj zimy? *Psikhologiya starosti i stareniya*, (O.V. Krasnova, A.G. Lidets), (P. 119–127). Moscow: Akademiya [in Russian].
2. Elyutina, M. E'. (1996) Social'naya gerontologiya v strukture professional'noj podgotovki social'nykh rabotnikov. *Rossijskij zhurnal social'noj raboty*, 2/4, 86–95. [in Russian].
3. Ermolaeva, M. V. (2004) *Psikhologiya zrelogo i pozdnego vozrastov v voprosakh i otvetakh*. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo psikhologo-social'nogo institute; Voronezh: MODE'K. [in Russian].
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *Rozpodil postiinoho naseleennia za okremymy vikovymy hruppam*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Shapovalenko, I. V. (2005). *Vozrastnaya psikhologiya*. Moscow: Gardariki [in Russian].
6. Shakhmatov, N. F. (2005) *Psikhicheskoe starenie: schastlivoe i boleznennoe*. Moscow: Medicina [in Russian].
7. Yacermickaya, R. S. (1998) *Social'naya gerontologiya*. Moscow: Soyuz [in Russian].
8. Butler, R. N. (2009) Combating ageism: guest editorial. *International Psychogeriatrics*, 21, 211–221. doi: <http://dx.doi.org/10.1017/S104161020800731X>.
9. de Jong-Gierveld, J. (1987) Developing and testing a model of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 119–128. doi: 10.1037//0022-3514.53.1.119.
10. Fernández-Ballesteros, R. (2011) Quality of Life in old life. Some problematic issues. *Applied Research in Quality of Life*, 6(1), 21–40. doi: 10.1007/s11482-010-9110-x.
11. Jacoby, R. (2008) *Oxford Textbook of Old Age Psychiatry*. Oxford: Oxford University Press.
12. Lynch, M. Retirement Survey. Retrieved from <http://www.retirement-jobs-online.com/retirement-survey.html> – Title from the screen.

13. (2008) Paradigm shift to the integrative Big Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. *Handbook of personality: Theory and research*. O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.), (P. 114–158). New York: Guilford Press.
14. Population structure and ageing. *Eurostat statistics explained*. Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing. – Title from the screen.
15. (2012) Pre-retirement counselling a shortcut to active ageing : the final report from a partnership under the EU LLP grundtvig programme. *Education and Culture DG*.
16. Ritsatakis, A. (2008) Demystifying the myths of ageing. *WHO Regional Office for Europe : Copenhagen, Denmark*.
17. Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1987) Human aging: usual and successful. *Science*, 237(4811), 143–149.
18. Simonton, D. K. (1988) Age and Outstanding Achievement: What Do We Know After a Century of Research? *American Psychological Association*, 104(2), 251–267.
19. (2002) World Health Organization. Active ageing: a policy framework. Geneva. Retrieved from http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/. – Title from the screen.

УДК 159.9: 316.46

МАСЛОВА С. О.

Запорожский национальный университет, г. Запорожье

СТАРЕНИЕ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ

Изменения в социально-демографической структуре общества, вызванные сокращением рождаемости и увеличением средней продолжительности жизни, актуализировали проблемы, связанные с увеличением числа лиц преклонного возраста. Статья посвящена теоретическому анализу социально-психологических аспектов старения. Рассмотрены основные подходы к изучению старости и старения; возрастные изменения состояния здоровья и личностных качеств людей пожилого возраста, проблемы социальной изоляции и одиночества; вопросы производительности труда; эйджизм; проблемы и факторы выхода на пенсию; вопросы активного старения и предпенсионной подготовки. Установлено, что подготовка к выходу на пенсию является залогом активного старения.

Ключевые слова: *пожилой возраст, старость, активное старение, социальная изоляция, выход на пенсию, производительность, стереотипы возраста, предпенсионная подготовка.*

UDC 159.9: 316.46

S. O. MASLOVA

Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

AGING AS A SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Changes in socio-demographic structure of society, which were caused by the reduction in fertility and increase in life expectancy, actualized the problems associated with growing number of elderly people. The problem of psychological assistance to the persons of this age category is important. The article is devoted to the theoretical analysis of social and psychological aspects of aging. There are the main approaches to the senility and aging studing, such as: biological, social, cognitive, complex; age-related changes in health status and changes of elderly people personality traits, for example of: "Big Five" personality traits; the problem of social isolation associated with changing the usual life routine to retirement; the problem of loneliness in senility and its causes; ageism as age discrimination and negative stereotypes of aging; work productivity of advanced age people; problems and determinants of retirement; the issue of unemployment as a factor of disengagement; work motivation in the post-retirement period; questions of active aging and the main directions of active aging policy realization; the necessity of pre-retirement preparation; insufficient realization of advanced age people potential questions. It is defined that preparation for retirement is pledge of active aging, as process of opportunities optimization for health strengthening, social participation and safety for improvement of elderly people life quality.

Key words: *advanced age, senility, pre-retirement preparation, active aging, social isolation, retirement, productivity, age stereotypes.*

Матеріал надійшов до редакції: 23.05.2015